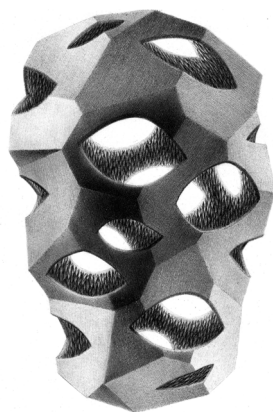

SZABÓ R. ADÁM

SORTŰZ – WATERGATE AZ ÚJSÁGÍRÓK ÉS FILMESEK SZEMÉN KERESZTŰL

Kevés annyira megosztó elnök volt az Egyesült Államok történetében, mint Richard M. Nixon, a 37. elnök mindmáig az egyetlen, aki kénytelen volt lemondani hivataláról. Az ezt övező botrány azóta is nagy hatással van a köznyelvre: azóta is bármilyen politikai botrány pattan ki, az gyakran kap egy-gate végződést, rímelve a Nixont megbuktató Watergate-botrányra. És azóta is újra és újra feldolgozzák mozgóképes formában ennek az eseménynek különböző vetületeit, és nem is csoda: talán soha nem volt annyira létfontosságú és ekkora hatású az oknyomozó újságírás, hiszen nem szabad elfelejtenünk: az, hogy a Watergate-ügy mindmáig a politikai botrány szinonímája, leginkább néhány kitartó, keményen dolgozó újságíró munkájának köszönhető.

Az, hogy a Watergate-ügy ennyire (túl)tárgyalt, elsősorban talán annak a következménye, hogy szinte minden az ügghöz köthető beszélgetés felvétele fennmaradt (leszámítva egy híres-hírheft 18 és fél perces „elkallódott”, letörölt dialógust Nixon és bizalmi embere, Colson között), mivel a Nixon előtt az Egyesült Államok elnökeként szolgáló Lyndon B. Johnson a Fehér Házat telepakoltatta hangfelvevő gépekkel, elsősorban azért, hogy a fontos és titkos megbeszéléseken ne kelljen az érintetteken kívül egy gépírónak sem részt vennie. Végül is ezek a felvételek lettek a fő bizonyítékok a Nixont megbuktató események sűrűjében, addig ugyanis csak sejteni lehetett, hogy mennyi

Írógépek sortüze
vér nélkül buktatott
rendszer.

köze volt az egész botrányhoz az elnöknek, és hogy azt nemcsak az ő visszaválasztásáért ügyködő kampánystáb vezérei intézték.

Az események röviden: 1972. június 17-én, nem sokkal éjjél után egy biztonsági őr a Demokrata Párt székhelyéül szolgáló Watergate-épületben betörést fedezett fel, rögtön szólt a rendőrségnek, a rendőrök kiszálltak, és letartóztattak öt férfit, akik többek között a demokraták egyik vezető emberének, Larry O'Briennek a telefonját akarták lehallgatni. A *Washington Post* kitartó oknyomozásának (is) hála, a szálak elvezettek Howard Hunt volt CIA-ügynökhöz, majd még tovább, egészen Nixon legközelebbi tanácsadóiig.

Máig is vitatott, hogy Nixon vagy legközelebbi tanácsadói tervelték-e ki a közelgő elnökválasztás előtt szabotálni az ellenoldalt, illetve az is, hogy a volt elnök mennyit tudott a lehallgatásokról, és mennyire csak legközelebbi munkatársait próbálván védeni keveredett bele a botrányba. Ami biztos: a 4000 órányi, ezt bizonyító, a Fehér Házban készült felvételtől mindössze 60 órányi került feldolgozásra, a többi Nixon lemondásával személyes tárgyi védetség alá helyezte.

Az elnök összes (?) embere – Alan J. Pakula: *All The President's Men* (1976)

■ Géppuskaropogás, írógép billentyűinek kattogása – nem véletlenül kezdődik és végződik ezzel a hangkottéllal Alan J. Pakula *Az elnök emberei* c. 1976-ban bemutatott filmje. A Watergate-ügyet felgönyölítő két újságíró, Bob Woodward és Carl Bernstein könyvéből William Goldman által vászonra adaptált film forgatókönyve a Watergate-épületbe való betöréstől 1974 augusztusáig követi a két újságíróval megtörtént eseményeket, pontosabban a film maga hamarabb véget ér, Nixon lemondásáról számunkra egy írógéppel „kilőtt” felirat tudósít. Objektíven, agresszíven, nem részletezõn; háttérzenének pedig Pakula gépfegyveropogást választott.

Az elnök emberei is ilyesforma film akar lenni, az események fő sodrán kívül nem nyújt betekintési lehetőséget a két főszereplő magánéletébe, tulajdonképpen a politikai háttér és szereplők sem kerülnek előtérbe. Nincs itt színészóriás által életre keltett, túldramatizált, karikatúrisztikus Nixon-hasonmás, ünneplő tömegek, karrier és csillogás sem várja Woodwardot és Bernsteint (David Frosttal ellentétben) az út végén; „csak” a valódi Nixon a tévében, a kis, dohos szerkesztőségben cikket gépelő újságíró mellett, szinte teljesen elnyomva, túlharsogva az írógép zaját, kitöltve a kép háromnegyedét.

A *Nanuk, az eszkimó* óta tudjuk, még dokumentumfilmben sem létezhet igazi objektivitás: Flaherty félbevágott, hamis iglut épített Nanuknak, hogy lefilmezhesse az eszkimót napi teendői közben – az iglu hamis volt, a bemutatott életképek azonban közelebb álltak ahhoz, amit Nanuk megélt általában, közelebb akarta és tudta hozni Flaherty a nézőhöz filmjének főszereplőjét. Márpedig egy politikai eseményről, legyen az bármilyen jól dokumentálva, lehetetlen némiképp előzetes feltételezések nélküli, teljesen elfogulatlan játékfilmet készíteni.

Egy újságcikk megírásának a körülményeiről is lehet ferdíteni vagy – mivel filmről beszélünk – dramatizálni, Bernstein például sosem vert át egy titkárnőt, hogy bejuthasson interjút készíteni egy informátorral, és talán a Mélytorok fedőnevű, rendszeren belüli informátor sem tűnt el egy szempillantás alatt Woodward elől, amikor létfontosságú infót szállított neki.

Ezenfelül természetesen ott van az az apróság is, hogy mindkét újságíró egy-egy felkapott, jóképű sztár játssza a filmben, Woodwardot Robert Redford, Bernsteint pedig Dustin Hoffman, erre viszont nyugodt szívvel mondhatjuk azt, hogy szükséges része (rossza) a dramatizálásnak. Ezzel kapcsolatban van egy nagyon tanulságos anekdota is: amikor Redford (aki az egyik főszerep mellett a film producere is volt) a szerepére készült, többször ellátogatott az igazi *Washington Post*-szerkesztőségbe, egyik ilyen alkalommal pedig egy fiatalokból álló csoportot vezettek épp végig az épületen, ők pedig rögtön kiszúrták a filmsztárt, és lerohanták autogrammért. Redford erre „előhúzta” az épp arra járó Woodwardot, mondván, hogy tőle kérjenek a diákok autogrammot, elvégre ő a sztár, őt fogja alakítani a következő filmjében, egy mezei újságíró aláírása azonban közel sem izgatta a fiatalokat, akik szépen odébb somfordáltak.

Nehéz tehát, sőt szinte lehetetlen teljes mértékben objektíven bemutatni még olyan eseményeket is, amelyek alig két évvel azelőtt történtek meg, a film készítői azonban jórészt megmaradtak a kellő objektivitás mellett, elsősorban azért, mert ha sok mindent nem is, az újságcikkek megjelenésének tényét, idejét és tartalmát már senki nem fogja megváltoztatni, illetve azért is, mert nem próbálták az eseményekben szereplő politikusokat vagy egyéb történelmi figurákat „helyettesíteni”, hanem a történések háttérébe száműzték őket.

Az előtérbe (ha nem is képileg, de tartalmilag) az objektivitáshoz ragaszkodó, az eseményeket és azok háttérét a lehető legtisztábban feltárni igyekvő újságírók kerültek, de ők is csak annyira, amennyire feltétlenül szükség volt a forgatókönyv szempontjából. Nem láthatjuk ugyanis, hogy a munkán kívül mivel tölti az idejét a két főszereplő, a kettejük között lévő kapcsolatról sem mondhatjuk, hogy a munkán kívül egyéb dolgok összekötnék őket. Alapvetően egy szikár, csakis a melóra koncentráló, melodramától mentes képet kapunk a nyomozás folyamataról, a vásznon sem halványítja el a két sztár az elmesélni kívánt történetet. Némiképp azt is mondhatnánk, hogy ezzel nem mutat be mindent a film a két főszereplő indíttatásairól, körülményeiről, sőt kijelenthető az is, ha mindaz a történet, amit *Az elnök emberei* elmesél, egyáltalán nem volna érdekes vagy izgalmas, ha nem valódi események rekonstruálásáról lenne szó.

Így viszont szinte megduplázódik a film minden feszültségteli pillanatának a súlya: ez olyan, mintha egy filmben lenne, mondhatnák a szereplők bizonyos helyzetekben (talán a leginkább akkor állunk közel a „filmes” történethez, amikor Mélytorok figyelmezteti Woodwardot, hogy sokkal nagyobb az összeesküvés, mint azt ő gondolná, és lehet, hogy jobban tenné, ha ezentúl vigyázna az életére), és amikor ebből valóban film készül, még inkább kiemelődik a történet ezen vetülete.

Az elnök emberei szándékaiban nem egyszerűen csak egy bűnügyi film, hanem egy zavaros és vitatott eseménysornak a lehető legérthetőbben, sűrítetten elmesélt megörökítése, tulajdonképpeni értékítéletek nélkül, ami viszont sokszor még a valódi újságírásban is nehéz feladat. A film záró képsorai azonban legitimizálják ezen törekvéseket: tényszerűen, egy-egy mondatban, távirati stílusban is le lehet írni történéseket, amelyek vitán felül állnak. Ha nagyon lecsupaszítjuk mindenféle drámától és sallangtól, megmarad az igazságból egy-egy rideg mondat, amelyért megéri hónapok és évek befektetett munkája, fontosságuk és értékük függetlenül az újságíró (általában véve az igazságkéréső) személyétől.

A meg nem történt tárgyalás – Frost és Nixon

■ Abban az évben, amikor *Az elnök emberei*t a mozikban játszották, egy David Frost nevű talk show-műsorvezető már elkezdte megszervezni minden idők egyik legfontosabb politikai interjúját az akkor már lemondott, de a politikai életbe való visszatérésnek mindig a határán mozgó Richard Milhouse Nixonnak a főszereplésével. 1977-ben került végül levetítésre az az interjúsorozat, amely tulajdonképpen pontot tett Nixon politikai karrierjének végére.

Arra a kérdésre, hogy miért is voltak olyan fontosak és drámai hatásúak ezek az interjúk, a 2008-ban Ron Howard rendezésében készült színdarab-adaptáció, a *Frost/Nixon* c. film próbál választ adni, amelyben az öregedő elnököt (a kissé talán túl is öregített) Frank Langella alakította Oscar-jelölésre méltóan, a hetvenes években szinte mindenhol felbukkanó hősztot (csak egy példa: a Beatles *Hey, Jude*-jának eredeti videoklipjében David Frost konferálja fel a fiúkat) pedig Martin Sheen játssza.

Ezúttal természetesen nem lehetett kihagyni az elnököt, tehát az „igazi” Nixont szerepeltetni, hiszen a film elsősorban az ominózus interjúk készülésének a hátterét igyekszik felvázolni. Nixon pedig álomszerep lehet minden idősebb generációs színész számára, hiszen számos könnyen felismerhető manierizmusa, beszédbeli jellegzetessége van, emellett pedig a legfontosabb talán: egy könnyen vilifikálható karakter.

Mind az igazi Frost–Nixon-interjúkban, mind a filmben elhangzik Nixontól a mondat: saját magamat buktattam meg. Nixon egész politikai karrierje során egyfajta kisebbségérzettel küszködött, szinte paranoiájává vált, hogy őt meg akarják buktatni, hogy alapvetően nem szimpatikus a politikai elit vagy a fiatalok számára, mivel nem olyan sármos, mint J.F. vagy Bobby Kennedy, nem végzett Ivy League-es egyetemet (mint például a Harvard). Hogy pontosan kik az „ők”, a karrierjével együtt változott, de a demokraták és a liberálisok mellett mindvégig ott volt a sajtó, amely szerinte egyöntetűen az ő megbuktatásán dolgozott.

És ebben lehet is némi igazság, legalábbis ha azt nézzük meg, hogy mennyire egy emberként ugrott rá a teljes amerikai sajtó a Watergate-et követő években a volt elnökre, még az amúgy kívülálló (brit származású, Nagy-Britanniában és Ausztráliában, de nem Amerikában sikeres műsorokat vezető) David Frost is úgy állította össze a kérdéssort, hogy az interjúsorozat végére hagyott egy teljes másfél óras szegmenst az amúgy rövid időszak tárgyalására, ami alatt a Watergate-ügy lezajlott.

Míndeközben Nixon bizonyos politikai megvalósításai valóban számottevőek. Sokan az ő nevéhez kapcsolják a vietnami háborút, amely Amerika egyik legkevésbé népszerű háborúja volt, miközben tulajdonképpen ő vetett véget a konfliktusnak, második mandátumára sikerült kivonnia az amerikai csapatok nagy részét az ázsiai országból. Míndeközben nyilvánvalóan erősen republikánus, tehát a korban konzervatív, elsősorban az idősebb generációt támogató politikát folytatott, nyitott a keleti tömb irányába (ő volt az első amerikai elnök, aki találkozott mind Maóval, mind Brezsnjevvel), és sok szempontból neki köszönhető az, hogy a hidegháború legnehezebb időszakát szinte konfliktus nélkül sikerült levezényelni. Saját felfogása szerint stabil, tartós békét szeretett volna elérni az országában, és az ellene (és a háború ellen) folytatott tüntetéseket leszámítva ez csakugyan sikerült is.

Frosttal szemben is felhozta ezeket az érveit, és folyamatosan azzal kerüli meg a műsorvezető megbánás tanúsítására unszoló kérdéseit, kéréseit, hogy va-

lóban követett el hibákat, főleg ami a Watergate-ügy kezelését illeti, de hogy eközben nem érti, hogy miért mindenki az egyetlen nagyobb kudarcával van elfoglalva, nem pedig a számos kül- és belpolitikai sikerével.

Frost „védelmére” legyen mondva, a nyolcórányi interjúból csak ez a másfél órás rész taglalja a botrányt, a beszélgetések legnagyobb részében Nixon karrierjének egyéb részleteit vitatja a volt elnök és a műsorvezető. A *Frost/Nixon* viszont ezzel szemben szinte kizárólag a Watergate-ügyet érintő beszélgetés tárgyalására szorítkozik, és attól teszi függővé a szereplők motivációit, helyenként jelentősen túldramatizálva, illetve hangsúlyokat áthelyezve a valódi beszélgetéssorozathoz képest.

A filmben például Frost elsöprő taktikai győzelmeként értelmezik a Watergate-interjú végét, amelynek során Nixon megtörik, és végre-valahára, a közvélemény és az interjúkészítő folyamatos unszolását megelégedlően dörgelemesen és elhamarkodottan kijelenti: ha az amerikai elnök csinál valamit, az nem törvénytelen. Majd csendben visszakozni próbál, amikor rájön a hibájára, és hozzáteszi: de ezt csak én gondolom, és úgy látom, senki más.

Ez a mondat az eredeti interjúban teljesen más hangsúllyal hangzik el, és bár ott is érezhető, hogy a műsorvezető az újabb és újabb keresztkérdésekkel egyre jobban szorítja a hurkot Nixon körül, a (filmben is bemutatott, néha szinte mondatonként is pontos) megbánás sokkal kevésbé érződik győzelemnek a másik fél számára. Legalábbis, ha az lenne, a valódi David Frost talán nem könnyezné el magát jól láthatóan, amikor Nixon arról beszél, hogy neki ennyi volt a politikai karrierje, és hogy mennyire sajnálja, hogy talán ezek után miatta nem vállalnak majd köztisztviselést a fiatalok.

Ez lett talán az interjú leghíresebb, legtöbbet idézett mondata, kifejezetten nagy utóélete van, azóta is idézgetik mint az erejüket kihasználó elnökök jelmondatát, és külön érdekes, hogy a film a valósághoz képest ennél a résznél egy mondatot kapott, Sheen-Frost szájából elhangzik egy hitetlenkedő „Micsoda?”. Erre a reakcióra az eredeti interjú közegében nem lett volna lehetőség, miközben az interjúk feldolgozása után talán valóban ennél a mondatnál hördülhettek fel hasonlóképpen a nézők és történészek. Ahhoz, hogy ez a reakció eljusson a „címezettjéhez”, szükség volt a *Frost/Nixon*ra, ami több, mint harminc évvel az események után értelmezte újra a történelmi interjúkat.

Egy fikciós film esetében, főképp ha bonyolult, politikai kérdések is felmerülnek, szinte szükségszerű egy negatív-pozitív karakterszembeállítás. Nixon adta a valódi önmagát ehhez a szerephez, hiszen nehéz egy nyílt tekintetű, fiatal, agresszív, sármos és intelligens műsorvezetővel szemben ülni bukott, folyamatosan izzadó (ez nagy problémája volt Nixonnak, sokszor emlegette, hogy a '60-as választást John F. Kennedyyel szemben azért veszítette el, mert a tévé nagyközelije kiemelte, ahogy verejtékcseppek jelennek meg a szája fölött), népszerűtlen döntéseket hozó, korrupciós és lehallgatási botrányba keveredett államférfiként – nehéz nem a másik oldallal szimpatizálni.

Terápiás filmként is értékelhető a *Frost/Nixon*, ahogy megjelenésekor sok német filmkritikus így értelmezte Tarantino *Becstelen brigantykjának* a végét (amikor a szövetségesek, a valósággal ellentétben, sikeres gépfegyveres merénylet során szitává lövik Hitlert és teljes vezérkarát), ahogy terápiás hatásuk miatt volt szükség az eredeti interjúkra is: a tévében, illetőleg szélesvásznon látni egy valós életbeli „gonosz” megszegyenülését és bukását, nagyközeliiben élvezni, ahogy Nixon izzad az egyre kényelmetlenebb kérdések hallatán, egy „a jó a rossz

ellen” típusú mesévé egyszerűsíteni komplex politikai és jogi történeteket. Egyúttal pedig Howard (és Frost) Tarantinóhoz hasonlóan, a média erejével, a nagyközelik és keresztkérdések golyóival végzik ki Nixon már megtépzott renomóját.

Főlölesleges erőltetett párhuzamokat vonni a hetvenes évek eleji és a mostani Amerika között, de tagadhatatlan, hogy a Nixon-éra óta nem volt ennyire nyilvánvalóan szükség a jó újságírói munkára. Az „alternatív tények” korában mindennél fontosabb lehet, hogy tegyék a dolgukat a (sajnos egyre gyengülő, teret vesztő) nyomtatott újságok, hogy a talk show-k a show mellett ne hagyják elveszni az igazságot sem. Ha a Watergate-ügyből lehet messzemenő tanulságokat levonni, az az, hogy még az amerikai elnök hatalma sem megdönthetetlen. Elég volt néhány ballépés, pár jól felkészült, kitartó, életét és anyagi javait sem féltő újságíró munkája, és megtörténhetett az, hogy az egyik legkeményebb, legravaszabb politikus (Nixon beceneve, nem véletlenül, Tricky, vagyis Trükkös Dick volt) első és a mai napig egyetlen amerikai elnökként hatalmának feladására kényszerült. Írógépek sortüze vér nélkül buktatott rendszert.

